

UINUVASTA KIRKONKYLÄSTÄ DYNAAMISEKSI LIIKEKESKUKSEKSI? Mämmilä maalaismaiseman muutoksen tulkkina

Sirpa Tani

Konstaapeli Jalkanen
Lain ja järjestyksen
edustaja.

Mämmilä, kirkonkylä jossain keskisessä Suomessa...

Suomalainen maalaismaise- ma muuttui nopeasti yhteiskunnan rakennemuutoksen aikana. Maaseutu alkoi autioitua ja kaupunkiväestön osuus kasvaa. Samalla kaupunkimainen elämäntapa levisi yhä laajemmalle. Maaseudun asutuskeskittymät, eri kokoiset taajamat ja varsinkin kirkonkylät, saivat uusia piirteitä.

Maaseutu muuttui maa- ja metsätalouselinkeinojen nopean vähentymisen myötä. Vuonna 1960 vielä kaksikymmentä prosenttia suomalaisen maaseutu- taajaman asukkaista sai toimeentulonsa alkutuotannosta, mutta vuoteen 1985 mennessä heidän osuutensa oli laskenut kuuteen prosenttiin. Tilalle tulivat palvelu-elinkeino, jotka työllistivät 1980-luvun puolivälissä 62 pro-

senttia maaseututaajajien väestöstä. (Suomen kartasto 350:182). Haja-asutusalueet menettivät väestöään kuntien kasvaville keskustaajajamille.

Suomalaisen kirkonkylän muutokset tulevat hyvin esiin Mämmilässä, Tarmo Koiviston luomassa sarjakuvassa. Rakennemuutoksen vaikutukset näkyvät paitsi asukkaiden elämäntavassa, myös muuttuvassa maisemassa. Mämmilä muistuttaa monessa suhteessa Koiviston entistä kotikuntaa, Orivettä, pohjoisessa Hämeessä. Koivisto (1981/1983) on korostanut, ettei Mämmilä suinkaan ole täydellinen Oriveden kopio, vaan se kuvaa mitä tahansa sisäsuomalaisista kirkonkylästä. Koiviston mukaan on kuitenkin ollut luonnollista käyttää sitä tietämystä

hyväksi, joka hänelle on kertynyt omassa elämässään yhdestä esimerkkikirkonkylästä, Orivedestä.

Oriveden kunnan esittelytekstissä Finlandia-kirjasarjassa mainitaan toki myös Mämmilä (Finlandia 1984:155):

"Kirkonkylä ja asemaseutu ovat kasvaneet yhteen ja muodostavat käytännössä keskustajaaman, johon rakentamista ja teollisuutta pyritään vastaisuudessa ohjaamaan. Nopea rakentaminen on uhannut tuhota mm. kirkonkylän Sukanvartaan vanhan asutuksen. Sukanvartas kehittyi 1700- ja 1800-lukujen kuluessa käsityöläisten, isellisten ja mäkitupalaisien asuinalueeksi ja on hyvin säilyttänyt pienimittakaavaisen ja idyllisen ilmeensä. Se on osaltaan ollut esikuvana

Tarmo Koiviston luomalle Mämmilä-sarjakuvalle, joka kuvaa suomalaisen maalaiskunnan oloja ja ihmisiä kehityksen kourissa."

Suomalainen "todellisuus" kohtaa sarjakuvan sisäisen "todellisuuden" hämmentävällä tavalla neljännessä Mämmilä-albumissa ("Pois tieltä", 1984) Mämmiviesti kirjoittaa näyttävästi siitä, kuinka herjaava sarjakuva kuohuttaa Mämmilää. Paikallisia asukkaita on haastateltu ja kuvituksessa vertailtu sarjakuvahenkilöiden ja "todellisten" mämmiläläisten esikuvien yhdennäköisyyttä. Kunta lähettää päättäjänsä matkalle Helsinkiin tapaamaan huonon maineen leivittäjää, itse sarjakuvan piirtäjää. Tarkoituksena on tehdä sympaattinen vaikutus taiteilijaan ja sitä kautta vedota tämän omauntoon.

Mämmilän ja Oriveden maiseman muutosten vertailu voisi olla mielenkiintoista, mutta henkilökohtaisesti olen kiinnostuneempi niistä suomalaiselle kirkonkylälle tyypillisistä piirteistä, joita Mämmilä hahmottaa lukijoilleen. Mämmilä voidaan nähdä eräänä esimerkkinä maalaismaiseman muutoksesta ja sen mukana suomalaisen elämäntavan muuttumisesta viime vuosikymmenten aikana.

Paikan identiteetistä

Jos Mämmilä olisi fyysisesti olemassa, sen sijainti voitaisiin ilmoittaa tietyin koordinaatein. Tarkka sijainti sitoo kohteen tiettyyn pisteeseen, mutta se ei vielä sellaisenaan merkitse mitään. Jokaisella ihmisellä, joka tuon pisteen läheisyydessä elää, on oma mielikuvansa ympäristöstä. Hän liittää kokemusten, muistojen, ympäröivän yhteiskunnan ja oman mielikuvituksensa kautta ympäristöön merkityksiä. Abstraktista tilasta tulee hänelle merkityksellinen paikka.

Mämmilä-sarjakuvassa maisema esittää hyvin keskeistä roolia. Ympäristö hahmotuu arkisten askareiden kautta asukkaalleen. He luovat tilasta merkityksillä ladattuja paikkoja. Paikka humanistisen maantieteen käsitteenä korostaa juuri subjektiivisen elementin tärkeyttä.

Mämmilällä, kuten muillakin paikoilla, on oma identi-

teettinsä. Sillä on lukuisia ominaisuuksia, joiden perusteella se crottuu kaikista muista. Sillä on oma paikan henkensä. Paikan henki pakenee määrittely-yrityksiä, sillä se on jotain joka voidaan aistia, mutta jota ei voida rajata. Paikan henki saattaa säilyä suuristakin muutoksista huolimatta (vrt. Suhonen 1988:79-86).

Paikan oman identiteetin ja paikan hengen lisäksi voidaan puhua ihmisten paikkaan liittämistä henkilökohtaisista merkityksistä, jotka muodostavat paikka- tai alueellista identiteettiä. Tarkastelun painopiste siirtyy itse paikasta sen kokijaan. Alueellisen identiteetillä tarkoitetaan niitä tunteita, jotka ihminen liittää tiettyyn paikkaan tai alueeseen: alue koetaan omaksi. Se merkitsee kokijalle enemmän kuin muut alueet (Relph 1976; Paasi 1984).

Nostalgian maisemat

Erään tärkeänä identiteettiä määrittävänä jaotteluna toimii käsittepari osallisuus/ulkopuolisuus. Osallisuus tarkoittaa voimakasta paikkaan kuulumisen tunnetta. Ihminen kokee paikan erottamattomaksi osaksi omaa identiteettiään. Juurtuneisuus asuinpaikkaan ja perin-

teinen kotiseututunne kuvaavat osallisuutta.

Aikaisemmin suomalaisella maaseudulla ihmiset juurtuivat tiettyyn maisemaan sukupolven ajan. Paikan historia oli osa omaa historiaa ja se koettiin helposti omaksi. Voitiin puhua asukkaiden solidaarisesta yhteenkuuluvuudesta, jonkinlaisesta "me"-hengestä.

Mämmilässä monet vanhimma sukupolvesta edustavat perinteistä suomalaista kotiseutuajattelua. Jalmari Lepola, 85-vuotias innokas saunoja, on kasvanut maisemaansa kiinni niin lujasti, että uuden tien rakentajatkään eivät saa häntä karkoitettua omalta rantatontiltaan. Jalmari edustaa selkeästi Mämmilän perinteitä: maisemat ovat täynnä muistoja, jotka heräävät cloon muutoksen uhatessa. Pääsimään rintamalla kasvavat katajat korvataan laskettelu-rinteellä, mitä Jalmari on vaikea ymmärtää. Hän ihailee kaunista maisemaa, joka palauttaa elävästi nuoruusmuistot mieleen. Uuden tien rakentaminen aikoo tuhota Jalmari ranta- maiseman. Sauna säilyy sattumalta, kun muinaistutkijat löytävät kivikautisen kalmiston ja asuinpaikan.

Varpu-Viljami
Mämmilän kylähullu,
kaivonkatsoja.

Teuvo Viljanen
Mämmilän oma taiteilija.

Muhammed Al-Zomal
Mukku, pakolainen.

aktiivisesti osallistuneet niiden vastustamiseen.

Pässimäen katajien niteen muuttaminen laskettelukäyttöön ihmetyttää paitsi vanhoja kyläläisiä, myös Mämmilän nuorisoa. Nuoret haluavat suojella luontoa ja Punkkiluolissaan he maalaavat mielenosoitukseen Pässimäen suojelua vaativia iskulauseita. Heille Pässimäki merkitsee paitsi kaunista maisemaa, myös muistoja lapsuuden leikeistä. He kuuntelevat innostuneena Jalmarin muisteluja oman henkilöhistorian liittymisestä Pässimäen maisemiin. Haikeat muistot ja aktiivinen mielenosoitus eivät riitä, vaan Pässimäen katajat jäävät armotta puskutraktorin alle.

Mielikuvapeliä

Alueellista identiteettiä on aikaisemmin muodostanut ihmisten liikkumattomuus, jolloin tietyn alueen asukkaat ovat saattaneet kokea yhteenkuuluvuutta yhteisen historian kautta. Myöhemmin liikkuvuuden lisääntyneenä tiedotusvälineet, kouluopetus ja moninaiset kulttuurin tuotteet ovat homogenisoineet eri alueella asuvien ihmisten kulttuurista kokemusmaailmaa (Paasi 1984:125). Alueellinen yhteenkuuluvuus on pitänyt entistä tietoisemmin luoda. Historian tilalle on tullut yhä useammin ns. nimetön auktoriteetti.

Lehdistö on hyvä esimerkki nimetön auktoriteetin olemassaolosta. Vaikka lehtikirjoitusten takana on aina joku ihminen tai tietty intressiryhmä, lukija ei välttämättä tiedosta sitä, kenen mielipiteitä hän lukee. Paikallislehdet voivat hyvin tehokkaasti muokata lukijoiden mielikuvia kotiseudun asioista. Ne seikat, jotka lehden intressien kannalta eivät ole hyödyllisiä, voidaan helposti jättää uutisoimatta. Alueellista identiteettiä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta voidaan näin rakentaa hyvin tehokkaasti.

Mämmilässä paikallisen lehdistön merkitys on erittäin suuri. Kunnassa ilmestyi pitkään yksi ainoa lehti, Mämmiviesti, joka määritteli itsensä Mämmilän, Eipäjoen ja Uroveden yhteiseksi uutis- ja ilmoituslehddeksi. Koska lehden toimitus

sijaiti Mämmilässä, jossa myös ainoa toimittaja asui, sisältö keskittyi hyvin pitkälti Mämmilän sisäisiin asioihin.

Päätoimittaja Sauli Pylvänäinen on Mämmilän ensimmäisissä jaksoissa innostunut työstään: hän kiertää tekemässä juttuja kuntalaisten parissa. Vähitellen toimittajan moraalit joutuu kuitenkin koetukselle. Lehden omistaja Isopaljo jää liike-toiminnasta sivuun ja keskittyy kaiken energiansa Mämmiviestin "kehittämiseen". Hän päättää purkaa kaunaista mieltään lehdensä palstoilla, jonka jälkeen suuttunut pankinjohtaja häätää lehden pankin omistamista tiloista. Isopaljo yrittää vedota Mämmiviestin lukijoihin uuden toimitilan löytämiseksi. Ainoa tila tarjoutuu Isopaljon omasta kiinteistöstä, keskeltä teollisuusaluetta.

Aikaisemmin Mämmiviesti oli toiminut M-klubilaisten äänenkannattajana, mutta Isopaljon viha muuttaa tilanteen. Klubilaisia haukutaan avoimesti lehden palstoilla "kunnalliskonsensuksen suojassa kähmiväksi keskinäisen keuhon kerhoksi" ja "Mämmilän omaksi kunnallismafiaksi". Kiusallinen tilanne ratkeaa, kun Mämmiviesti saa kilpailijan uudesta "Meidän asiat" -lehdessä. Mielikuvien tietoinen manipulointi ei lopu, vaan se saa Mämmiviestin rinnalle uuden kanavan.

Mämmilä yhteisönä

Maaseutuun on usein liitetty ajatus kaupunkien suuremmasta yhdenmukaisuuden paineesta: koska ihmiset tuntevat

naapurinsa, he myös asettavat näiden käyttäytymiselle tiettyjä normeja. Pienten kylien tai taajamien on ajateltu antavan yksilöille vähemmän valinnanvapautta esimerkiksi elämäntyylin valinnassa kuin suurissa kaupungeissa.

Mämmilässä ihmiset tuntevat toisensa ja he ovat myös kiinnostuneita toistensa asioista, usein avoimeen uteliaisuuteen asti. Virallisen tiedonvälityksen lisäksi Mämmilässä elää voimakkaasti epävirallinen tiedonvälitys, josta suurin vastuu on mopollaan postia ja samalla uusia juoruja tehokkaasti leviävällä Aune Kukkulalla.

Vaikka naapurin asiat tiedetään usein Mämmilässä omia asioita paremmin, uteliaisuus ei näyttyä pelkää negatiivisena asiana. Siinhen liittyy myös positiivisesti latautunut mielenkiinto kaikkea muutosta ja keski-aikeista poikkeamista kohtaan. Mämmilän "kylähulluna" voitaisiin pitää kaivonkatsoja Viljamia, joka kuitenkin saa aivan rauhassa elää omaa elämänsä ja puhua avaruudesta tulleista vieraista.

Ylä-Mämmilään muuttava Muhammed al-Zomal herättää suurta uteliaisuutta ja samalla myös ennakkoluuloja kyläläisten keskuudessa. Ne kuitenkin haihtuvat pian, ja eksoottisena pidetty "naapurin nekeri" eli "Mukku" sopeutuu hyvin nopeasti osaksi mämmiläläistä arkea.

Heimo Suominen elämäntavan muutos, ryhtyminen muuntajassa asuvaksi erakoksi, herättää samanlaista uteliaisuutta kuin Mukun tulo. Paikalliset ihmiset kuitenkin tottavat erakko-Heimoon ja hyväksyvät hänet paljon nopeammin kuin sensaatioita metsästäväit muualta tulleet tiedotusvälineiden edustajat.

Edellisten esimerkkien perusteella Mämmilä näyttää avarasydämiseltä paikalta, jossa erilaisuus on normaalia ja ymmärrettävää. Ulkopuoliset huo- maavat pian kuuluvansa maisemaan yhtä tiiviisti kuin alkupe- räiset asukkaat. Mämmilä on toki yhteisö, mutta se koostuu erittäin persoonallisista ja vah- voista yksilöistä. ■

Aineistona olleet Tarmo Koiviston Mämmilä-albumit, julkaisijana Osuuskunta Käyttökuva, Helsinki:

- (1978). Mämmilä. Sarjakuvia Suomesta.
- (1980). Punkkia ja metsäkukkaa.
- (1982). Pässimäestä peltihalliin.
- (1984). Pois tieltä.
- (1986). Kasvukipuja.
- (1988). Rakennemuutos rassaa.
- (1990). Riitaa ja rakkautta.
- (1992). Naapurin nekeri.
- (1994). Ladoja ja dollareita.

Muut lähteet:

- Finlandia (1984). Oravan iso maamekirja, osa 3: Häme. Pirkanmaa. Orava, Helsinki.
- Karjalainen, Pauli Iapani (1988). Lähtökohtia siirtokarjalaisten paikka kokemusten tutkimiseksi. Teoksessa Jokipiä, Mauno (toim.): Tutkielmia sodanjälkeisestä asutustoiminnasta Suomessa. Jyväskylän yliopistossa marraskuussa 1987 pidetyn turkijäseminaarin esitelmät. Jyväskylän yliopisto, historian laitos, Suomen historian julkaisuja 13.
- Koivisto, Tarmo (1981/1983). Haastattelu. Ote Jyrki Maunulan jutusta Helsingin Sanomissa 7.11.1981 (julkaistu uudelleen Pässimäestä peltihalliin -albumin takaosassa 1983).
- Paasi, Anssi (1984). Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana. Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja 13, Helsinki.
- Relph, Edward (1976). Place and placelessness. Pion, London.
- Suhonen, Pekka (1988). Pikku paratiisi. Haavetta ja totta seuduista ja paikoista. Orava, Helsinki.
- Suomen kartasto 350 (1993). Maisemat, asuin ympäristöt. Maanmittaus hallitus ja Suomen Maantieteellinen Seura, Helsinki.
- Urry, John (1990). The tourist gaze. Leisure and travel in contemporary societies. Sage Publications, London.

Atte Syrjänen
Opiskelija. Pekan pikkuveli,
joka heilastelee kauniin Anurin
kanssa.

Tiina Santanen Nuori
feministi, joka perustaa
Meidän asiat -lehden.

MÄMMILÄ 20v JUHLATARJOUS

Mämmilän kaikki 20 vuotta yhdeksissä kansissa 441mk+postikulut 34 mk. Myös yksin kappalein 54 mk+postikulut.

Tilaa oheisella kupongilla tai puhelimitse (90) 624 150. Saatavava myös hyvinvarustetuista kirjakaupoista ja antikvariaateista.

OSUUSKUNTA KÄYTTÖKUVA

Tilaa MÄMMILÄ-sarjakuvakirjoja postiennakolla:

- Yhdeksän Mämmilä-kirjan tarjouspaketti _____ kpl
- Mämmilä I Sarjakuvia Suomesta _____ kpl
- Mämmilä II Punkkia ja metsäkukkaa _____ kpl
- Mämmilä III Pässimäestä peltihalliin _____ kpl
- Mämmilä IV Pois tieltä _____ kpl
- Mämmilä V Kasvukipuja _____ kpl
- Mämmilä VI Rakennemuutos rassaa _____ kpl
- Mämmilä VII Riitaa ja rakkautta _____ kpl
- Mämmilä VIII Naapurin nekeri _____ kpl
- Mämmilä IX Ladoja ja dollareita _____ kpl

Tämä tarjous on voimassa juhluvuoden 1995 ajan

Nimi _____

Osoite _____

Postitoimipaikka _____

Allekirjoitus _____

Käyttökuva
maksaa
posti-
maksun

Osuuskunta
Käyttökuva

VASTAUSLÄHETYS
Sopimus 00180/66

00003 HELSINKI

Sarjasto 1-95 / Leikkaa irti tai kopioida